

Gradd/Gallu:

Mae'r gallu i ddefnyddio iaith yn cwmpasu ystod o wahanol sgiliau. At ei gilydd, rhennir y rhain fel rheol yn ddau gategori:

Llafaredd: y gallu i siarad a deall

Llythrennedd: y gallu i ddarllen ac ysgrifennu.

Fodd bynnag, gellir rhannu pob un o'r rhain ymhellach yn:

- Sgiliau Cynhyrchiol: Siarad ac Ysgrifennu
- Sgiliau Derbyngar: Gwrando a Darllen

ac felly cynhyrchu gwahanol gategoriâu:

Sgiliau iaith

	Llafaredd	Llythrennedd
Sgiliau derbyngar	Gwrando/Dealltwriaeth	Darllen
Sgiliau Cynhyrchiol	Siarad	Ysgrifennu

Mae Baetens Beardsmore (1991:19-20, Tabl 1) yn dangos sut mae gwahanol lefelau hyfedredd ar draws y pedwar sgil allweddol yn cyfuno i greu ystod eang o gyfnewidiadau posibl mewn gallu ieithyddol *cyffredinol*.

Ystyriaeth ddiddorol yw ydy meddwl yn sgil bellach ai peidio (Skutnabb-Kangas, 1981), yr hyn y mae Cummins (1984a) wedi cyfeirio ato fel "cognitive competence in language." Gellir dadlau hefyd, wrth gwrs, ydy person yn *meddwl* mewn iaith ai peidio neu ydy meddwl yn broses heb fod yn ieithyddol. Onid yw baban newydd-anedig yn meddwl? Ydy caffaeliad iaith dilynol, felly'n effeithio ar y *broses* wybyddol wirioneddol?

Gall cymharu'r pedwar sgil allweddol ar draws y ddwy iaith gynhyrchu casgliad o hyfedreddau a lefelau amrywiol, yr hyn y mae Baker (2011:7) yn cyfeirio ato fel "sgiliau mewn sgiliau, gan ddatgan:

"The four basic language abilities do not exist in black and white terms. Between black and white are not only many shades of grey; there also exist a wide range of colours."

"A pupil may be able to understand spoken English and Welsh, speak English fluently but Welsh only haltingly, read in Welsh with a reading age of six and in English with a reading age of eight, write poorly in English and not at all in Welsh. Is that pupil bilingual?" (Baker, 1988: 2)

Felly, mae asesu hyfedredd ieithyddol gan gyfeirio dim ond at y pedwar sgil sylfaenol, yn gorsymleiddio'r mater yn sylweddol. Gallwn gymhwyso *is-ddimensiynau* sy'n rhan annatod o'r broses ymhellach. Fodd bynnag, ceir

anghytundeb a dadlau o ran y math a nifer yr is-sgiliau sy'n ymwneud â hyfedredd iaith. Lle mae Oller a Perkins (1980) wedi dadlau bod ffactor byd-eang o hyfedredd iaith (gweler Baker, 2011:12), mae Hernandez-Chavez et al. (1978) yn haeru bod 64 cydran. Fodd bynnag, mae Mackey (1968: 557), yn cyfeirio at y canlynol:

- Geirfa
- Gramadeg
- Ystyr / Semanteg
- Ynganiad / ffonoleg
- Arddull

Mae gosod y pedwar sgil sylfaenol a'u his-ddimensiynau ar fatrics yn ein galluogi ni i gymharu lefelau hyfedredd dwyieithog ar draws y ddwy iaith (h.y. y lefelau *priddol* yn ieithoedd A a B fel a ddengys gan Mackey (1968)), sydd felly'n ein galluogi ni i ddangos nad oes angen cydberthyniad rhwng is-ddimensiynau mewn un iaith a'r llall.

Is-ddimensiynau sgiliau iaith (Mackey,1968)

Is-ddimensiynau	Sgiliau			
	Gwrando	Darllen	Siarad	Ysgrifennu
Ffonoleg				
A				
B				
Gramadeg				
A				
B				
Geirfa				
A				
B				
Semanteg				
A				
B				
Arddull				
A				
B				

Yn unol â'r diffiniad a ddarperir gan Macnamara (1969:82) felly, mae'r fath ddadansoddiad o sgiliau'n atgyfnerthu'r pwynt y dylid ystyried dwyieithrwydd fel "a continuum, or rather a series of continua which vary among individuals along a variety of dimensions."

Felly, gellir isrannu galluoedd iaith fel siarad a gwrando yn rhannau mwyfwy microsgopig. Fodd bynnag, mae Romaine (1995:15), yn tynnu'n sylw at y ffaith fod profion yn galluogi ar gyfer asesu hyfedredd dwyieithog gyda gradd fwy o gywirdeb, er bod hynny mewn termau *ieithyddol* llwyr, 'this has been accomplished

at the expense of the more qualitative differences in language proficiency which are harder to measure.'

Wrth ddelio â *mesur* dwyieithrwydd yn nes ymlaen, felly, byddwn yn gweld bod modelau mwy soffistigedig o asesu dwyieithrwydd wedi'u mabwysiadu sy'n ymgorffori agweddau ychwanegol ar hyfedredd dwyieithog fel Hyfedredd Cyfathrebu. Mae'r fath ddatblygiad yn cydnabod y ffaith fod cyfathrebu effeithiol yn cwmpasu nid yn unig ffactorau *ieithyddol* llwyr ond hefyd cydrannau cymdeithaseg iaith a chymdeithasol-ddiwylliannol.

Swyddogaeth / Defnydd

Mae Hoffmann (1991) yn datgan bod ystyriaeth annigonol yn cael ei roi i *ddefnydd* yn y rhan fwyaf o ddisgrifiadau o ddwyieithrwydd sy'n canolbwyntio ar hyfedredd cymharol ym mhob iaith. Mae Oksaar (1983:19) yn awgrymu bod yr angen i gwmpasu *defnydd* yn ogystal â gallu (hynny yw *swyddogaeth* yn ogystal â *gradd*) fel meini prawf dilys, ac felly'n diffinio dwyieithrwydd fel 'the ability of a person to use here and now two or more languages as a means of communication in most situations and to switch from one language to the other if necessary.' Mae Mackey (1970:554) yn datgan:

"bilingualism is not a phenomenon of language; it is a characteristic of its use. It is not a feature of the code but of the message. It does not belong to the domain of *langue* but of *parole*."

Mae hyn, felly'n codi materion o *ddefnydd* iaith unigolion a'r cyd-destunau neu'r *parthau* cymdeithasol y mae gwahanol ieithoedd yn cael eu mabwysiadu at ddibenion cyfathrebu, yr hyn y mae Baetens Beardsmore (1991:8) yn cyfeirio ato fel "arbenigedd swyddogaethol" (functional specialization). Mae Edwards (2006:8) yn datgan "at least for the purpose of defining bilingualism in any generally applicable fashion - most modern treatments acknowledge that any meaningful discussion must be attempted within a specific context, and for specific purposes." Yn Narlleniad 1 (tt.165-166), mae Cummins (2000) yn cyfeirio at "berspectif rhyngweithiol" (interactionist perspective) ar allu iaith:

"Current theoretical approaches to the construct of language have shifted from viewing proficiency as a trait that individuals possess in varying degrees to seeing it as inseparable from the contexts in which it will be manifested. Thus, Bachman and Palmer (1996) use the term 'ability-task' to refer to the unit of ability and task (context) characteristics. Chapelle (1998: 44) similarly notes that a construct such as 'vocabulary size' 'cannot be defined in an absolute sense but instead is a meaningful construct only with reference to a particular context.' "

Defnyddiwyd y term "parth" am y tro cyntaf gan Fishman (1972) i ddangos sut mae siaradwyr yn gwahaniaethu eu defnydd iaith yn swyddogaethol gan gyfeirio at deulu, cyfeillgarwch, crefydd, addysg a chyflogaeth fel y prif barthau.

Mae Baker (2011) yn dangos er mwyn deall sut defnyddir ieithoedd, rhaid ystyried y cyd-destun cymdeithasol maent yn gweithio ynddynt gan y bydd pobl ddwyieithog yn dewis iaith ar sail y parth (cyd-destun) ac â phwy maen nhw'n

siarad (targedau). Mae'n gwahaniaethu hefyd rhwng *dwyeithrwydd swyddogaethol* a *chefndir iaith*. Yn wahanol i'r olaf, a all gynnwys profiadau ieithyddol heb fod yn gyfranogol (gwylwyr) yn ogystal â phrofiadau cyfrannog, mae *dwyeithrwydd swyddogaethol* yn cynnwys y defnydd personol o sgiliau iaith cynhyrchol a derbyngar a phum cydran:

Pwy yw'r siaradwr?

Pwy yw'r gwrandawr?

Beth yw'r sefyllfa neu'r cyd-destun?

Beth yw testun y sgwrs?

Beth yw'r diben?

Mae Fishman (1965) yn cyfeirio ar ffactorau niferus sydd ynghlwm yn nefnydd iaith y siaradwr *dwyeithog* "who will speak what language, when and to whom." Mae ymchwil gan Fishman, Cooper a Ma (1971) a ddyfynnir yn aml yn egluro'r agwedd hon yn glir iawn. Dangosodd yr astudiaeth sut mabwysiadwyd y defnydd o Sbaeneg a Saesneg ar gyfer gwahanol barthau ymhlith pobl *ddwyeithog* yng nghymdogaeth Jersey City, New Jersey Puerto Rico, a oedd yn cynnwys y cartref, ysgol, eglwys a'r lle gwaith. Lle'r oedd yr iaith a fabwysiadwyd yn y cartref a'r eglwys yn Sbaeneg gan fwyaf gyda'r *ddwy* iaith yn cael eu defnyddio yn yr ysgol, cyfathrebwyd yn y Saesneg yn y gwaith ac mewn parthau biwrocrataidd eraill.

Yn ôl Grosjean (1982: 235), oherwydd gwahaniaethu *swyddogaethol*, "balanced bilinguals, those who are equally fluent in both languages, are probably the exception and not the norm. A bilingual develops the four basic skills in each language ... to the levels required by the environment, and it is rare that an identical level is needed for each skill."

Gellir gweld effaith amryw newidynnau ar y ffordd y mae unigolyn yn mabwysiadu gwahanol ieithoedd ar gyfer gwahanol gyd-destunau neu barthau, er enghraifft, mewn perthynas â defnyddio terminoleg arbenigol. Er enghraifft, byddai'r duedd i fabwysiadu gwahanol ieithoedd (mewn cyferbyniad â'r *ddwy* iaith) i addysgu gwahanol bynciau yn yr ysgol (h.y. parthau dysgu) yn arwain yn gyffredinol at fwy o hyder a hyfedredd mewn un iaith yn fwy na'r llall. Am y rheswm hwn, mae Baetens Beardsmore (1991:7) yn tynnu ein sylw at y diffiniad uchaf posibl a gynigiwyd gan Halliday, McKintosh a Streven (1970) sy'n defnyddio'r term *amlieithrwydd cyfartal* (*ambilingualism*) "to describe the person who is capable of functioning equally well in either of his languages in all domains of activity and without any traces of one language in his use of the other." Mae Baetens Beardsmore (1991:7) yn cyfeirio at y fath "unigolyn *dwyeithog* cytbwys" fel "*a rare if not non-existent species*" ac mae'n cwestiynu sut gellir bod yn unigolyn *dwyeithog* cytbwys ar draws pob *swyddogaeth* heb fod wedi byw bywyd dwbl "in which all of his activities in one language have been or could be replicated in the other."

Mae Baetens Beardsmore (1991) yn pwysleisio na ddylid drysu *amlieithrwydd cyfartal* (*ambilingualism*) gyda cydradd-*ddwyeithrwydd* (*equilingualism*), er gwaetha'r pwyntiau tebygrwydd posibl. Defnyddir cydradd-*ddwyeithrwydd*, y cyfeirir ato hefyd fel *dwyeithrwydd cytbwys*, i ddisgrifio lefelau hyfedredd lle ystyrir bod y *ddwy* iaith fwy neu lai'n gyfartal ac yn gyffredinol, mewn termau bras, yn cyfateb i lefelau siaradwyr uniaith yr ieithoedd hynny. Serch hynny, o gymharu â'r

siaradwyr uniaith hynny, byddai pobl cydradd-ddwyieithog yn dangos arwyddion o *ymyrraeth* o un iaith ar y llall (gweler isod). Ac eto, fel y mae Baetens Beardsmore (1991:9) yn awgrymu “it might be...that monoglot terms of reference are irrelevant in the examination of the bilingual ability of an individual who functions equally well in two languages in a given society.” Dylid ystyried hyn hefyd yng ngoleuni barn Grosjean (1982) fod rhywun dwyieithog yn fwy na dim ond cyfuniad o ddau unigolyn unieithog. At hynny, o safbwynt *ieithyddol* bur, lle nad yw'r unigolyn amlieithog cyfartal (os ydy hwnnw neu honno'n bodoli o gwbl) o ddiddordeb ymchwilol gwirioneddol, mae'r unigolyn cydradd-ddwyieithog a'r *unigolyn dwyieithog nad yw'n rhugl* (y gellir dadlau bod yr un olaf yn cynrychioli mwyafrif yr achosion) “represents a more useful case for investigation in both sociological and linguistic terms.” (Baetens Beardsmore, 1991:9).

Mae Fishman et al. (1971); yn datgan:

“Bilinguals who are equally fluent in both languages (as measured by their facility and correctness overall) are rarely equally fluent in both languages about *all possible topics*; this phenomenon is invariably a reflection of the fact that the societal allocation of functions is normally imbalanced and in complimentary distribution rather than redundant.”

Bydd defnydd iaith mewn grwpiau neu gymdeithas yn faes astudiaeth a fydd yn ffocws Modiwl ECDA-7011C gan gynnwys testun deuglosia a bodolaeth ieithoedd “uchel” ac “isel mewn cyd-destun cymdeithasol. Serch hynny, dylid gwerthfawrogi ei bod hi'n amhosibl dadansoddi'r prif ffactorau sy'n ymwneud â dwyieithrwydd unigol heb ystyried y cyd-destun cymdeithasol y mae'r unigolion yn bodoli ynddo. Lle bydd yr agweddau cymdeithasol yn cael eu hymhelaethu arnynt yn y modiwl nesaf, dylai fod yn ddigon am y tro i nodi bod unigolion yn cael eu cyflyru (neu eu gorfodi) i ufuddhau i bwysau allanol i fabwysiadu un iaith yn hytrach na'r llall at rai dibenion. Gallai'r fath ddewis adlewyrchu, er enghraifft, wendid neu gryfder cymharol unigolyn mewn un iaith neu fabwysiadu arferion ieithyddol mewn cymdeithas yn gyffredinol.

Mae Skutnabb-Kangas (1981:30-31) yn mynegi sut mae'n debygol y byddai gwahaniaethu swyddogaethol rhwng ieithoedd mewn cymdeithas yn arwain yn y pen draw mewn athreuliad ar y lefel *unigol*: “since one would be able to use only one of the languages in certain domains, the ability to use the other language in those domains would decline, or perhaps never be ‘fully acquired’.”

Mae Edwards (1994:102-3) yn dadlau bod y defnydd o'r ddwy iaith ar gyfer parth penodol yn anghynaliadwy yn y pen draw ac yn cymharu'r sefyllfa gyda'r hyn y mae'n cyfeirio ato fel “Cyfraith Gresham” lle mae bodolaeth dau arian y mae modd eu defnyddio yn y farchnad yn ildio i un yn unig yn y pen draw os bydd yn profi'n fwy proffidiol neu fanteisiol i'r defnyddiwr.

Fodd bynnag, mae Fishman (1972) yn dadlau bod unrhyw duedd ymhlith unigolion i ddyrannu defnydd iaith i amryw barthau, fel cyd-destunau crefyddol er enghraifft, yn sicrhau neu'n gallu cynorthwyo hyfywedd parhaus yr ieithoedd hynny. Mae'n dadlau ei bod hi'n anarferol i bobl ddwyieithog fod yr un mor rhugl ym mhob parth defnydd a'u bod fel rheol yn dyrannu gwahanol ieithoedd i wahanol swyddogaethau. Fel Edwards (1994: 102-3), mae'n haeru bod unrhyw gymdeithas

sy'n defnyddio'r ddwy iaith yr un mor hyderus ym mhob parth yn gorffen bod yn ddwyieithog a gallai'r fath ddwyieithrwydd "cytbwys" arwain yn y pen draw at dranc iaith.

Pa bynnag ffordd, yn aml iawn, diffyg defnydd ar draws pob parth sy'n arwain yn anochel at wanhad graddol sgiliau iaith mewn meysydd gweithgarwch eraill yn ogystal â gostyngiad cynyddol mewn defnydd ar draws parthau *sy'n bodoli*, ac felly'n arwain at fwy o athreuliad.

Mae'r drafodaeth uchod yn adlewyrchu cymhlethdod cydadwaith newidynnau yn y rhyngwyneb rhwng dwyieithrwydd unigol a chymdeithasol a dylanwad ac effaith pob un ar ei gilydd. Mae Baker (2011:71) yn cyfeirio at gyd-destunau "atodol" a "thynol". Dyma dermau y mabwysiadodd Lambert (1974) yn wreiddiol mewn perthynas â'r *unigolyn*, gan ddefnyddio "atodol" o ran y canlyniadau gwybyddol cadarnhaol o fod yn ddwyieithog neu'r canfyddiad o fod yn ddwyieithog, lle'r oedd dwyieithrwydd "tynol" yn cyfeirio at effeithiau negyddol. Fodd bynnag, fel y bydd yn cael ei astudio ym modiwl ECDA-7011C, mabwysiadwyd y ddau derm yn ddiweddarach gan Landry, Allard a Théberge (1991) mewn perthynas â chyd-destun *cymdeithasol* ac unrhyw ganfyddiadau neu agweddau cadarnhaol neu negyddol tuag at ddwyieithrwydd.

Gellir gweld perthnasedd y cysyniadau hyn i *barthau defnydd iaith* gan fod parthau presennol yn fwy tueddol o fynd trwy athreuliad pellach mewn unrhyw gyd-destunau tynol ieithoedd mwyafrifol-lleiafrifol, gan arwain yn y pen draw o bosibl at dranc iaith. Yn y fath gyd-destunau, mae unigolion yn aml yn amharod i olrhain hyfedredd yn y *ddwy iaith* (yn enwedig yr iaith lleiafrifol) os nad ydynt yn sicr y bydd angen amdani. Fodd bynnag, mae cyd-destunau atodol yn fwy tebygol o fod yn ffafriol i barthau defnydd iaith ehangach, a ychwanegir atynt gan fwy o gymhelliant ymhlith unigolion i ddefnyddio'r ddwy iaith, ac felly'n cynnal hyfedredd dwyieithog.